

Eén raad, twee diensten en drie commissies

Nadat op 14 juni 1918 de Zuiderzeewet in het *Staatsblad* was gepubliceerd, moest de uitvoering van die wet worden geregeld. Daartoe werd allereerst in juli 1918 de Zuiderzeeraad in het leven geroepen. Dit was een veelzijdig samengesteld adviescollege dat voorstellen met betrekking tot Zuiderzeewerken beoordeelde en becommentarieerd doorgaf aan de minister van Waterstaat. Deskundige adviezen moesten de bewindsman ruggensteun geven bij zijn besluiten. De eerste voorzitter van de raad was ir. Cornelis Lely, die na zijn ministerschap in een invloedrijke functie de uitvoering van zijn afsluitings- en inpolderingsplan van nabij kon blijven volgen. Hij en zijn mederaadsleden, maar liefst 37 in getal, werden op 31 maart 1919 geïnstalleerd. Het adviesorgaan werd door twee secretarissen, de juristen K. Jansma en W.J. Vogel, die beiden maar liefst tot 1966 actief bleven, ondersteund. De Zuiderzeeraad heeft tot september 1969 als zelfstandig orgaan bestaan en werd toen onderdeel van de Raad van de Waterstaat, welke in oktober 1992 zijn adviestaken zag opgaan in de Raad voor Verkeer en Waterstaat.

Installatie van de Zuiderzeeraad op 31 maart 1919 in de Trèveszaal op het Binnenhof in Den Haag. Links van de tafellamp voorzitter ir. Cornelis Lely.

Bij Koninklijk Besluit van 31 mei 1919 werd de Dienst der Zuiderzeewerken (ZZW) ingesteld. Deze dienst had als opdracht de Afsluitdijk te bouwen, een nog nader te specificeren aantal polders aan te leggen en de belangen te behartigen van waterkering, afwatering en scheepvaart in wat later het IJsselmeergebied is gaan heten. Feitelijk was ZZW de bouwdienst van de Zuiderzeewerken en als uitvloeisel daarvan ook de opsteller van de verkavelingsplannen van de verschillende polders. De grote lijnen van de inrichting van het nieuwe land werden in deze plannen, die we thans structuurplannen zouden noemen, vastgelegd.

ZZW was aanvankelijk een afzonderlijke dienst naast Rijkswaterstaat met een eigen directeur-generaal. De eerste persoon die deze functie bekleedde, ir. H.J. Wortman, had al een maand voor de instelling van ZZW zijn benoeming op zak. Hij had jarenlang interesse getoond voor Lely's plan, kende de wereld van de waterstaatsingenieurs uitstekend en had de verwachting gewekt – zoals zou blijken niet ten onrechte – een gelukkige hand te hebben in het aantrekken van deskundig personeel. Alle IJsselmeerpolders zijn aangelegd onder leiding van ingenieurs die door hem waren aangesteld.

Vanaf 1935 was ZZW werkzaam onder verantwoordelijkheid van de directeur-generaal van Rijkswaterstaat. In 1971 kwam

H.J. Wortman, 1920.

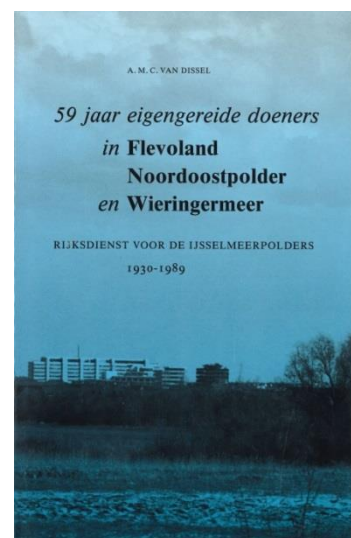
een einde aan deze bijzondere positie en ging ZZW op in de waterstaatsorganisatie. Geleidelijk aan werd hij getransformeerd in een gewone regionale beheersdienst van Rijkswaterstaat: de Directie Zuiderzeewerken. Op 1 januari 1989 ontstond uit een fusie van deze Directie met de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) de Directie Flevoland van Rijkswaterstaat.

De RIJP was op 29 januari 1963 ontstaan als voortzetting van de Directie van de Wieringermeer. Deze Directie was ten tonele verschenen in 1930, het jaar waarin de Wieringermeer, de eerste grote polder van het Zuiderzeeproject, droogviel. Aan de Directie van de Wieringermeer werd de ontginning, de inrichting en de sociaal-economische opbouw van het nieuwe gewonnen land in de voormalige Zuiderzee toevertrouwd. Gedurende bijna 25 jaar werd de Directie met vaste hand geleid door landbouwkundig ingenieur S. Smeding.

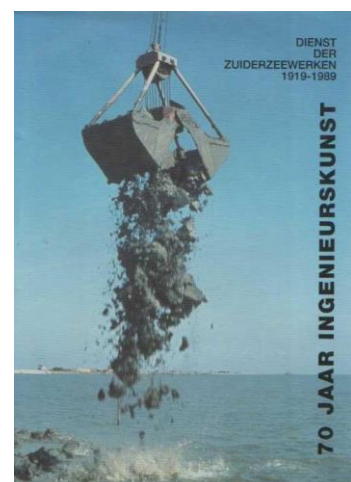
S. Smeding, 1948.

Begin jaren zestig van de vorige eeuw werd duidelijk dat toekomstige IJsselmeerpolders niet meer met een sterke focus op de het agrarische grondgebruik, maar multifunctioneel zouden moeten worden ingericht. Er moest aandacht komen voor bevolkingsopvang uit de Randstad, recreatie en natuurontwikkeling. In Den Haag werd het daarom zinvol geacht de Directie van de Wieringermeer een nieuwe naam te geven, alsmede een nieuwe leiding. Onder de directeuren W.M. Otto en R.H.A. van Duin bleef de RIJP tot 1989 rechtstreeks ressorteren onder de ministers van Verkeer en Waterstaat en Financiën. De laatste was verantwoordelijk voor het eigenaarsbeheer in de polders, maar had dit bijzondere domeinbeheer, dat vroeger werd uitgeoefend door de Directie van de Wieringermeer, toevertrouwd aan de RIJP.

Voor het Zuiderzeeproject zijn naast de Zuiderzeeraad, ZWW en de Directie van de Wieringermeer/RIJP ook het werk van een drietal bijzondere commissies van groot belang. Zij waren actief in de jaren twintig van de vorige eeuw. Op wat zij hebben gerapporteerd is decennia lang bij de uitvoering van de projectwerkzaamheden teruggegrepen.

De met de Nobelprijs gelauwerde natuurkundige ir. H.A. Lorentz heeft in de jaren 1918-1926 een commissie geleid die zijn naam droeg en die als opdracht had na te gaan in hoeverre de afsluiting van de Zuiderzee tijdens storm hogere waterstanden en een grotere golfoploop tot gevolg zou hebben dan voorheen. Dit zou zowel bij het vaste land van Noord-Holland, Friesland en Groningen onderzocht moeten worden, als bij de Waddeneilanden. Op theoretische gronden en met behulp van talrijke empirische gegevens ontwikkelde Lorentz een wiskundig model voor het voorspellen van de wijzigingen in stromingen en waterstanden. Dit was baanbrekend en zou niet alleen toepasbaar blijken in het Zuiderzeeproject. Het onderzoek van de Commissie-Lorentz heeft er ook toe geleid dat medio jaren twintig de Afsluitdijk

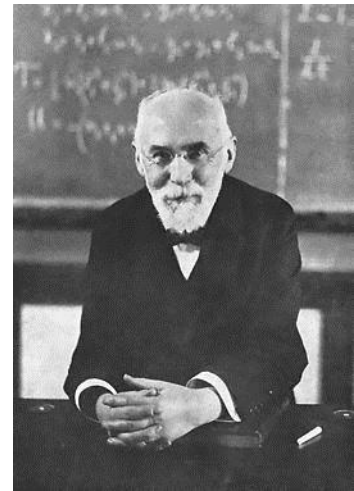
Monografieën over de twee rijksdiensten, geschreven door respectievelijk A.M.C. van Dissel en D.J. Wolffram, en verschenen in 1991 en 1997.

een gewijzigd tracé kreeg. De aansluiting op de Friese kust bij Piaam werd toen ingeruild voor die bij het noordelijker gelegen Zurich.

Een commissie onder leiding van dr. H.J. Lovink kreeg in 1922 opdracht een hernieuwd onderzoek in te stellen naar de kosten en baten van de Zuiderzeewerken. De commissie vatte die opdracht ruim op, waarschijnlijk onder invloed van haar leden met een landbouwkundige achtergrond. Behalve over de algemene economische voordelen van het Zuiderzeeproject werd in 1924 ook gerapporteerd over de betekenis van het toekomstige IJsselmeer voor de landbouw in de omliggende provincies, de verkaveling en de ontginning van het nieuwe land, en de te verwachten pacht- en verkoopprijzen van de poldergrond. Ook werd aanbevolen een kleine proefpolder aan te leggen om proefondervindelijk onderzoek te doen naar ontwatering en grondbewerking. Die proefpolder, 40 hectare groot, kwam er in 1927 nabij de Noord-Hollandse plaats Andijk.

Maakte de Commissie-Lovink de geesten rijp voor overheidsbemoeienis met de ontginning van het nieuwe land, de Commissie-Vissering, die in 1926 opdracht kreeg om de uitgifte van de drooggevalen Zuiderzeegronden te bestuderen, adviseerde vier jaar later dat de Staat ook de inrichting en sociaal-economische opbouw van de polders tot zijn takenpakket diende te rekenen. Aan dit advies, dat zou uitmonden in de instelling van de Directie van de Wieringermeer, is de invloed van commissievoorzitter mr. G. Vissering en secretaris dr. H.N. ter Veer niet vreemd. De laatste was in 1925 gepromoveerd op de kolonisatie van de Haarlemmermeer. Hij was de mening toegedaan dat erbarmelijke omstandigheden in een pioniersperiode alleen te voorkomen waren indien ontwikkelingen niet aan de vrije spel der maatschappelijke krachten zouden worden overgelaten. Vissering, president-directeur van De Nederlandsche Bank, was een ijverig pleitbezorger van het Zuiderzeeproject. Hij verenigde in zijn persoon jarenlang het voorzitterschap van de Zuiderzeevereeniging, die het Plan-Lely mogelijk had gemaakt, en het ondervoorzitterschap van de Zuiderzeeraad, waarin hij Lely ter zijde stond. Hem was er alles aan gelegen de uitvoering van het project van de 'bedwinger der Zuiderzee' tot een succes te maken.

André Geurts

H.A. Lorentz, 1927.

H.J. Lovink.

G. Vissering, 1920.

Verantwoording van de illustraties:

Installatie van de Zuiderzeeraad op 31 maart 1919 in de Trèveszaal op het Binnenhof in Den Haag:
G.H.L. Tiesinga, *Het Zuiderzeeproject. Voor- en tegenstanders, plannenmakers en uitvoerders*. Flevo Profiel 6 (Zutphen 1990) 17.

H.J. Wortman:

G.L. Cleintuar, *Wisselend getij. Geschiedenis van de Zuiderzeevereeniging 1886-1949*. Publicaties van de Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de drooggelegde Zuiderzeepolders 42 (Zutphen 1982) afb. 64.

S. Smeding:

Het Flevolands Archief, fotocollectie RIJP en rechtsvoorgangers, Lelystad.

Stofomslagen van de monografieën over de Directie van de Wieringermeer/RIJP en ZZW:
Batavialand, bibliotheek, Lelystad.

H.A. Lorentz:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Lorentz.

H.J. Lovink:

<http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn2/lovink>.

G. Vissering:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Gerard_Vissering.

De genoemde publicaties zijn te vinden in o.a. de collecties van Batavialand in Lelystad.